

I antologin »Kvinnor i vitt. Om kreativitet på universitetssjukhus» (Bonnier utbildning, 1998) berättar kvinnliga läkare, äldre som yngre, utifrån ett personligt perspektiv. Läkartidningen presenterar här fjärde delen av en serie utdrag ur boken. Det förra publicerades i LT 11/99.

» **K**reativitet — när koncept är svåra att definiera, håller vi kvar vid utländska ord. Känns det för stort, för tydligt och för uppfordrande att tala om skapar-kraft? En parallell har vi i oetisk, omoralisk och osedlig; Att vara det på grekiska är förkastligt men har en anstrykning av intellektuell skärpa och medvetet brott mot ett regelverk. Det är bedrägligt fult på latin. Men riktigt pinsamt blir det först på svenska.

Jordelivet är i varje tänkbar aspekt en kontinuerlig övergångsfas. Genom århundradena har denna resa besjungs och illustrerats skönt, exempelvis som livstrappan hos våra allmogemålare eller såsom livshjulet med livets början och blomstring till vänster uppåt och det genetiska programmet in i döden nedåt till höger i Albertus Pictors kyrkomålningar. Innehållet i begreppen manligt och kvinnligt varierar från människa till människa bland annat beroende på var man befinner sig i livscykel. Den enda definitionen som vi alla kan acceptera är att en kvinnlig individ har ett genetiskt program ledande till äggproduktion och en manlig individ ett program som kan leda till spermieproduktion. Trots att Y-kromosomen förekommer i pojken/mannens många tusen miljarder kroppsceller – utom i röda blodkroppar och blodplättar – är dess biologiska effekter vid födelsen bara synliga för ögat på framstjärten. Där tittar vi om barnet har en spridnings- eller mottagarapparat för spermier och kallar därefter människan son eller dotter, pojke eller flicka.

Män och kvinnor möts i gemensam kreativitet, när en ny människa startar resan i rum-tiden. Innehåller vinnarspermien den lilla genfattiga Y-kromosomen drivs basalkönet till en pojke. Innehåller vinnarspermien i stället en stor genrik X-kromosom förblir det en flicka. Detta basala kvinnokön är mer robust med mindre extrema plus- och minusvarianter kring medeltalen av olika förmågor. Man blir man till priset av ökad abortering, ökad spädbarnsdödlighet, ökad kriminalitet, ökat våldsutövande jämfört med kvinnor. Från alla första stund i inomvärldsligheten kommer de båda könen att modelleras olikartat av miljön. Pojkarna kommer statistiskt att ammas längre vid varje måltid än flickorna. Men mammorna kommer att jollra och tala mer med sina flickor. På kronologisk bas samlas barnen sedan i skolklasser. De olika mogenhetsprofilerna medför statistiskt, att flickorna snabbare lär sig skolämnen medan pojkarna ännu sliter med enklare stavning, läsning och mest bråkar samt, viktigt, tar mycket mer av lärarnas tid än flickorna. Efter några år stormar pojkarna i kapp flickorna, som har suttit i leda med hämmad kreativitet och väntat. Detta problem ältas år ut och år in av lärare, som naturligtvis skulle vilja göra undervisningen optimal för båda könen. Vi sänder våra barn vid 18 års kro-

nologisk ålder via körkortet ut i trafiken med signifikant ökad dödlighet och lemlästning för pojkarna. I år, liksom alla tidigare studerade år, skall också dubbelt så många män jämfört med kvinnor göra slut på sina egna liv. Det Y-kromosomdrivna könet är ett mycket sårbart kön, som kostar samhället stora summor. Manliga könets olyckliga beteende kan bero på att det kränkts, försumrats, blivit kärlekslöst bemött. Rapport efter rapport påvisar, att dessa pojkar nära nog regelmässigt saknar pappa eller andra män som kunnat tjäna som förebilder in i vuxenvärlden. Visst vore det roligt, om någon med kreativitet kunde visa oss när i tidiga livet det är särskilt viktigt, att män nära och långvarigt är tillsammans med sina barn.

Många är relationerna, där män härskar genom våld eller hot om våld, straff eller repressalier. För kvinnorna i dessa relationer är kreativitet en vardagens finurlighet att skydda sina barn och sig själv, en överlevnadens kreativitet långt borta från den en gynnad akademiker tänker på, när kreativitet dryftas: Ifrågasättande, nyfikenhet, hypotesbildning, faktasamling, syntes och reflektion och så återigen ett envetet, rastlöst, ifrågasättande av sina egna fynd och skapandet av nya hypoteser. Skulle denna livet igenom pågående

kreativa process inom yrket såväl som i det civila livet kunna vara särskilt manligt eller kvinnligt i det individuella fallet?

Kvinnor och män i Sverige har levat för kort tid med likartad frihet att bejaka och förverkliga sina kreativa talanger för att vi skall ha primärdata, som visar könsberoende kreativitet inom alla de tusen verksamhetsfält som finns. Vi vet, att män och kvinnor, när de på samma tid löser exempelvis ett matematiskt eller språkligt problem, använder delvis olika cellsystem i hjärnan. Därmed står det klart, att strategierna och hjälpmedlen fram till kreativitetens mål kan vara olika. Könen skiljer sig också som grupp men inte individuellt från varandra, när det gäller exempelvis vissa minneskapaciteter, språklig förståelse, steriskt seende, risktagande, revirhävande och rankingbeteende.

Män har i årtusenden använt sin kreativitet till att, under förtecken såsom omsorg och hänsynstagande, utöva kontroll av kvinnan. Några exempel är vikingarnas kyskhetshälsing på henne, lagar som förbjöd högre utbildning vid universitet, förbud att utöva vissa yrken, förbud att rösta, inskränkt arvsrätt, förbud att tävla inom vissa idrotter. Inom religionerna förbjöds kvinnan än idag att predika pankreatorns ord. Män skapade koncept att kvinnor periodvis var orenerade. Efter barnafödande, som var en sådan period, skulle de exempelvis återupptagas enligt särskild ritual i kyrkan. De prostituerade måste lägga upp sig för kontroll av sina könsdelar. Än i dag är lönen för ett arbete utfört av en kvinnlig läkare endast delar av den lön, som en Y-kromosomdriven läkare upp- bär för likartat arbete. »Manliga», opererande, agerande spe-

cialiteter har statistiskt sett högre lön än »kvinnliga», resonerande, internistiska specialiteter. Underpositionering av kvinnan fortsätter med förminskad kraft i dessa dagar även i vårt förunderligt öppna och demokratiskt styrda Sverige.

Jag har försökt förklara och försvara denna form av manlig repressiv kreativitet som en reaktion på mäns allra största, allt överskuggande osäkerhet och oförmåga – den att själv inte veta om det barn »hans» kvinna föder verkligen är hans eget DNA in i nästa generation. Män riskerar att slita ett helt liv med att föda och uppfostra ett barn, som är rivalens, och samtidigt bli den man som släcker sina föregående släktleds DNA-resa in genom rum-tiden. Om mannen så lägger sitt DNA i tusen livmödrar, riskerar han varje gång att hans egna barn förblir ofött. Mina närmaste hemma kommenterar: »Men är du så inbilsk, att du tror att män i allmänhet skulle bry sig om just sitt eget DNAs barn, och vill se just det växa i framtiden? Varför skulle då så många halvgamla män lämna sin kvinna och sina födda barn för yngre kvinnor, som de vill återuppleva ungdomens libido och potens med, men helst inte vill ha barn med? Det kan ju även handla om makt. Inget kön, som erövrat makten, ger den frivilligt ifrån sig. Hade vi haft matriarkat istället, hade det använt sin kreativitet till att legalisera sin makt och förringat de talanger hos mannen som skulle kunna hota detta matriarkat.»

SIGBRITT WERNER

Född 1938, blev leg läkare 1967, disputerade 1974, blev docent i endokrinologi 1977 vid Karolinska institutet och lektor där 1994. Hon är överläkare vid Centrum för metabolism och endokrinologi vid Huddinge sjukhus. Under alla år har hon kombinerat klinik, forskning och undervisning. Hon är ledamot av Medicinska forskningsrådet och ordförande för Svenska hypofysgruppen. Hon är nyvald inspektor för Medicinska föreningen vid KI, dess första kvinnliga.

Hon är gift sedan 1961 med Per-Erik Werner, professor i strukturkemi vid Stockholms universitet, och har med honom tre barn.

Nå, finns på indi-

vidnivå en särskiljbar manlig respektive kvinnlig kreativitet? Jag suckar och krumbuktar och tvingas inse att för mig personligen är kreativiteten okönat mänsklig men lika fascinerande sensuell som klokheten, hängivenheten, charmen, nyfikenheten, osjälviskheten, förtröstan, förmågan att glädja och förmågan att glädjas.

Det är lätt att förstå människor, som tror på en manlig respektive kvinnlig kreativitet; Det är skönt med kategoriseringar och generaliseringar; Far är stark och modig. Mor är blid och rar. Hon är Venus och han är Mars eller något annat tes – antitespar enligt våra populära, charmfullt förledande jing – jangstereotyper. De ger oss en stunds kosmos i kaos. Men i samma ögonblick som jag tänker på min mycket stringent, hårt fokuserade, hypotesskapande, energiska, på kort och lång sikt mycket strategiska kvinnliga professor och väninna, ser jag också min manlige vän, civilingenjören — viril, varm, hängiven, holistisk, intuitiv, gränsöverskridande i sin teknologi, ständigt på jakt efter de större sammanhangen och meningen i sin forskning. Han har också en makalös förmåga att vårda sina vänner och sina gamla knotiga perenner.

Det är trevligt att tala om manligt och kvinnligt. Det elektrifierar mötena människor emellan. Barbro Dahlbom-Hall med trettioårig erfarenhet av ledarutbildning skriver i boken »Lära läkare förändra» från 1997 »Man kan nog generellt och med ett internationellt perspektiv säga att svenska kvinnor är osedvanligt förtjusta i män» (sidan 88). Det är intressant, att också motsatsen är sann för mig: Svenska män är osedvanligt förtjusta i kvinnor. Den del av oss, som inte förtjuses på det sättet, har troligen ännu större möjligheter att tillhöra samhällets mest kreativa människor.

Kanske kan vi lära något av djuren, som visar oss hur förunderligt godtyckligt/plastiskt könet är. Grönalgen och människan är tvåkönade. Ciliater och basiliomyceter är enkönade. Den lilla räkan är så kreativ, att den efter tre säsonger som manlig spermieproducent blir kvinnlig äggproducent. Svärdfisken gör tvärtom och blir man med ... och beteende efter det att hon fött flera kullar barn. Dagmasken, som vi trär på metkroken i sommarens härliga dagar, är manlig i sin ena ända och kvinnlig i den andra.

